

Μάθημα 19ον

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΥΛΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

«Καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατα-
κυριεύσατε αὐτῆς» (Γεν. α', 28).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

1. Εἰσαγωγή. «Εἶναι σὰν τὸ βιολί».
2. Ἡ στάσις τῆς Ἐκκλησίας ἐναντι τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ. Αἱ πρὸς τοὺς Πρωτοπλάστους ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ. Τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου καὶ τῶν ἁγίων τῆς Π.Δ. καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Προσδοκία τοῦ «καινοῦ» οὐρανοῦ καὶ τῆς «καινῆς» γῆς. Ἡ Ἐκκλησία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Λόγοι τοῦ Θεοδώρητου Κύρου. Τὰ περίφημα κτίσματα τοῦ Βυζαντίου. Αἱ εὐχαὶ τῆς ὀρθοδόξου λατρείας «εἰς τὸ εὐλογῆσαι ἄλωνα», «εἰς φύτευμα ἀμπελῶνος», «εἰς τὸ κατασκευάσαι πλοῖον», «εἰς κατασκευὴν σκάφους», «ἐπὶ τῆς μετάξης ἦτοι σηρικῆς πλοκῆς», «εἰς τὸ εὐλογῆσαι τυρόν», «ἐπὶ τῇ θεμελιώσει παντὸς κτίσματος», «ἐπὶ ἐγκαινίοις ἀρδευτικῶν ἔργων», «ἐπὶ ἐγκαινίοις πλοίου».
3. Αἱ νεώτεραι τεχνικαὶ πρόοδοι ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς σκοπιᾶς. Τα εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα τῆς τεχνικῆς προόδου. Ἐλάττωσις τοῦ μόχθου. Πραγματοποιήσις τῆς ιδέας τῆς δημοκρατίας. Τὸ «κομφόρ». Διάδοσις τῶν γνώσεων καὶ τῶν ιδεῶν. Καλλιέργεια τῆς κοινωνικότητος, ἀνάπτυξις τοῦ τουρισμοῦ. Αἱ κακαὶ πλευραὶ. Διδασκαλία τοῦ Ρουσῶ καὶ τοῦ Τολστόη. Δοῦλοι τῆς μηχανῆς καὶ τῆς τεχνικῆς. Ἡ τεχνικὴ πρόοδος καταντᾷ εἶδος θρησκείας. Στήριγμα τοῦ πρακτικοῦ ὕλισμοῦ. «Ὁ ἄνθρωπος διὰ τὴν τεχνικὴν». Ἀνάγκη ἀναπτύξεως τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ.
4. Πρακτικὴ ἐφαρμογή. Τὰ ὕλικά ἢ τεχνικὰ ἀγαθὰ πρέπει νὰ γίνουν ὄργανα καὶ μέσα τοῦ καλοῦ.

1. Εἰσαγωγή.

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ, ὡς ἔλεγεν εἰς ἱεροκήρυξ, «εἶναι σὰν τὸ βιολί. Δῶσε τὸ βιολί σ' ἓνα ἄμουσο καὶ θὰ ξεσχίσῃ μὲ τὰ τζουγκρανίσματά του τὴν ἀκοή σου, ἀλλὰ στὰ χέρια ἐνὸς Παγκανίνι θὰ ἐνσαρκώσῃ τὴ θεία μορφή τῆς ἀρμονίας. Τὸ ἴδιο καὶ τὰ ὕλικά ἀγαθὰ. Στὰ χέρια ἀδεξίων καὶ ἐγωιστῶν θὰ εἶναι αἰτία πολλῶν κακῶν». Ἀληθῶς! Τὰ ἀγαθὰ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ δὲν εἶναι ἀπόβλητα αὐτὰ καθ' ἑαυτά. Ἀναλόγως τῆς χρή-

σεως αὐτῶν καὶ τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν κατέχουν εἰς τὴν ἱεραρχικὴν κλίμακα τῶν διαφόρων τομέων καὶ στοιχείων τοῦ πολιτισμοῦ, γίνονται πηγὴ εὐλογίας ἢ βλάβης διὰ τὸν ἄνθρωπον.

2. Ἡ στάσις τῆς Ἐκκλησίας ἔναντι τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ.

Ἡ Ἀγία Γραφή οὐδόλως καταπολεμεῖ τὸν ὕλικόν καὶ τεχνικὸν πολιτισμόν, αὐτὸν καθ' ἑαυτόν. Ὁ Θεὸς ὥρισεν, ἵνα οἱ Πρωτόπλαστοι «ἐργάζωνται» ἐν τῷ παραδείσῳ καὶ φυλάττουν αὐτὸν (Γεν. β', 15). Ὡσαύτως ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν δυνατότητα τῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως. «Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς» (Γεν. α', 28). Ἐπομένως ἡ οἰαδήποτε τεχνικὴ πρόοδος τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ πραγματοποίησιν τῆς ἀρχικῶς ἐν τῷ παραδείσῳ δοθείσης ἐντολῆς: «καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς». Αἱ ἱεραὶ προσωπικότητες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὁ Ἰησοῦς, οἱ Ἀπόστολοι, οἱ Πατέρες καὶ οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας ἐχρησιμοποιοῦν τὰ τεχνικὰ μέσα τῆς ἐποχῆς των ἄνευ δισταγμοῦ τινος. Ἡ χρησιμοποίησις αὕτη δὲν ἐγέννα εἰς αὐτοὺς προβλήματα. Βεβαίως «τὸ βλέμμα των ἦτο ἐστραμμένον εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀνέμενον δὲ τὴν μεταμόρφωσιν αὐτὴν μετὰ τινος ἀγωνίας καὶ ἐντόνου προσμονῆς. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ μεταμόρφωσις αὕτη θὰ ἔθετεν εἰς ὅλως νέαν μοῖραν τὴν τεχνικὴν καὶ τὰς τεχνικὰς προόδους ἐν γένει. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν σημαίνει κυρίως καὶ πρωταρχικῶς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, τῆς καταστάσεως ἐκείνης, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρίσκετο ὁ ἄνθρωπος πρὶν πέσῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας... Ἐκεῖνο, ποῦ ἐξ ἀρχῆς δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν ἀνδρῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ὅπως καὶ τῶν Πατέρων καὶ Ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας, ἦτο ὅτι, παρὰ πᾶσαν νίκην τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, ὁ ἄνθρωπος δὲν καθίστατο πλέον ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ τὰ δεσμά της, ἀλλ' ἀντιθέτως, παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν καὶ φαινομενικὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῶν στοιχείων αὐτῆς, ἀπέβαινε περισσότερον δέσμιός της. Λόγῳ αὐτῆς τῆς ἀντινομίας, ὁ Ἰησοῦς, οἱ Ἀπόστολοι, οἱ Πατέρες καὶ οἱ Ἅ-

γιοι τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ἐχρησιμοποιοῦν τὰ τεχνικά μέσα καὶ τὰς τεχνικὰς προόδους τῆς ἐποχῆς των, ἄνευ δισταγμοῦ καὶ χωρὶς ἡ χρησιμοποίησις αὕτη νὰ τοὺς γεννᾷ προβλήματα, εἶχον τὸ βλέμμα καὶ τὴν ψυχὴν ἐστραμμένα πρὸς τὸν «καὶνόν» οὐρανὸν καὶ τὴν «καὶνήν» γῆν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ ἀρχικὴ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ «καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς» θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὅχι μόνον ἐξωτερικῶς καὶ φαινομενικῶς καὶ μετ' ἀντινομιῶν μὲ τέλος τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον, ἀλλὰ μετὰ συνεπειᾶς καὶ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν, ὅπερ θὰ ἀνεδείκνυε τὸν ἄνθρωπον πράγματι ἐλεύθερον τῆς φύσεως καὶ βασιλέα καὶ κυρίαρχον ἐπ' αὐτῆς»¹.

Ὡστε ἡ Ἐκκλησία ἐν γένει, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὑλικοπνευματικὸν ὄν, ἀναγνωρίζει τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ὑλικοῦ καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ὑπὸ τὸν ὅρον, ὅτι αὗται διατηροῦν τὴν πρέπουσαν θέσιν των ἐν τῇ ἱεραρχικῇ κλίμακι τῶν πολιτιστικῶν ἀξιῶν καὶ δὲν γίνονται ὄργανα τῆς ἁμαρτίας καὶ πνευματικῆς ὑποδουλώσεως αὐτοῦ.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δεικνύει ζωηρότατον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῶν ἔργων τοῦ πολιτισμοῦ. Μάλιστα καὶ ἡ ἰδίᾳ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Θεοδώρητος Κύρου λ.χ. λέγει: «Πολλὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς προσόδου εἰς τὰ δημόσια ἀνηλώσαμεν οἰκοδομήματα, στοᾶς ἐγείροντες καὶ λουτρά καὶ γεφύρας κατασκευάζοντες καὶ τῶν κοινῶν τῶν ἄλλων ἐπιμελούμενοι». Ὁ ἴδιος λέγει: «Ἐκ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ τὴν πόλιν μὴ ὑδρευομένην εὐρών, τὸν ἀγωγὸν κατεσκεύασα καὶ τὴν ἄνυδρον πόλιν ὑδάτων ἐπλήρωσα»². Καὶ μέχρι σήμερον ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πρωτοστατεῖ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τεχνικῶν ἔργων κοινῆς ὠφελείας, εἰς τὴν ἱδρυσιν ἐπαγγελματικῶν σχολῶν (γεωργικῶν, τεχνικῶν κ.λ.π.).

Τὰ θαυμάσια ἐκκλησιαστικὰ οἰκοδομήματα τοῦ Βυζαντίου, τὰ περίφημα κτίσματα τῶν μονῶν τοῦ ἁγίου Ὁρους, τὰ ὁποῖα

1. Σ. Ἀγουρίδου, Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ τεχνικὴ πρόοδος, περιοδ. «Ἐκκλησία», ἔτος 1961, σελ. 182-183.

2. Migne Ἐ.Π., τόμ. 83, στ. 126 καὶ τόμ. 81, στ. 1261. ΙΧΠ, σελ. 240.

μέχρι σήμερον προκαλοῦν ἐκπληξιν καὶ θαυμασμόν, ἀκριβῶς ἐγίνοντο, διότι ἡ Ἐκκλησία κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐπωφελεῖτο τῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ ὕλικου καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐὰν δὲν συνέβαινε τοῦτο, οὐδὲν ἐκ τῶν καλλιτεχνικῶν μνημείων ἢ τῶν θαυμασιῶν χειρογράφων τοῦ Βυζαντίου θὰ διεσώζετο.

Χαρακτηριστικὸν ἔπειτα εἶναι, ὅτι ἡ ὀρθόδοξος λατρεία περιέχει ἀναριθμήτους θαυμασίας εὐχάς¹, ἐπευλογούσας τὰ ἔργα τοῦ ὕλικου καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Οὕτω ἐν τῇ «εὐχῇ εἰς τὸ εὐλογῆσαι ἄλωνα» ἡ Ἐκκλησία εὐχεται: «εὐλόγησον καὶ πλήθυνον τὴν ἄλωνα ταύτην, καὶ τὴν καρποφορίαν τῶν δούλων σου· ἔμπλησον τὰ ταμεῖα αὐτῶν παντὸς ἀγαθοῦ καρποῦ, σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου· καὶ φύλαξον αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς πειρασμοῦ, μετὰ πάντων τῶν προσόντων αὐτοῖς· καὶ φώτισον αὐτοὺς ἐν τῇ ἐπιγνώσει σου, ἵνα καταξιωθῶσι τῶν αἰωνίων σου ἀγαθῶν». Ὡστε ἡ Ἐκκλησία εὐχεται διὰ τὰ ὕλικά καὶ συγχρόνως διὰ τὰ αἰώνια ἀγαθά. Ἡ «εὐχὴ εἰς φύτευμα ἀμπελῶνος» λέγει πρὸς τὸν Κύριον: «Ἐπίδε καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἀμπελον ταύτην, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου· ἵνα ἀποδῷ ἐν καιρῷ τοὺς καρποὺς αὐτῆς, καὶ καταξιωθῶμεν τρυγῆσαι καὶ προσκομίσαι σοι ἐξ αὐτῆς, εἰς τὸ μεταποιηθῆναι εἰς αἷμα Σοῦ τοῦ Χριστοῦ». Καὶ ἐνταῦθα τὸ βλέμμα τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ ὁδηγεῖται εἰς τὰ πνευματικὰ ἀγαθά. Παρομοία εἶναι ἡ εὐχὴ «εἰς τὸ εὐλογῆσαι ποίμνην». Τί ἄλλο παρὰ εὐλογία τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι καὶ ἡ «εὐχὴ εἰς τὸ κατασκευάσαι πλοῖον»; Ὁ ἱερεὺς εὐχεται εἰς αὐτήν: «Κύριε.... τὸ πλοῖον τοῦτο διατήρησον· δὸς αὐτῷ Ἀγγελον ἀγαθὸν καὶ εἰρηνικόν· τοὺς μέλλοντας πλέειν ἐν αὐτῷ διαφύλαξον· δὸς αὐτοῖς καὶ εἰς τὰ ἴδια ἀφικνεῖσθαι ὑγιαίνοντας...».

Παρομοία «εὐχὴ εἰς κατασκευὴν σκάφους» λέγει: «Κατάπεμψον τὴν χάριν σου ἐπὶ τὸ πλοιάριον καὶ εὐλόγησον αὐτό· ὁδηγῶν αὐτὸ ἐπὶ λιμένα θελήματός σου· λυτρούμενος αὐτὸ ἀπὸ φθορᾶς, καὶ ζάλης, καὶ κλύδωνος, καὶ μὴ καταποντισάτω αὐτὸ καταιγὶς ὕδατος· μηδὲ καταπιέτω βυθός... ἀλλ' ἔλθοι ἡ εὐλογία σου,

1. «Μικρὸν Εὐχολόγιον ἢ Ἀγιασματάριον», ἐκδ. «Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἐν Ἀθήναις 1960, σελ. 269 ἐξ.

καὶ ἡ χρηστότης, καὶ ἡ ἀγαθωσύνη ἐπ' αὐτό, καὶ ἐπὶ τὰς ἐμπεπιστευμένους τούτῳ ψυχάς...». Ὡραιοτάται ἐπίσης εἶναι αἱ εὐχαὶ «εἰς τὸ εὐλογῆσαι δίκτυα», «εἰς τοὺς σηρικοὺς σκώληκας». Ἐν τῇ τελευταίᾳ εὐχόμεθα, ὅπως οὗτοι «ποιήσωσι κουκούλια μετὰ καθαροῦ μεταξίου, πρὸς δόξαν σὴν καὶ αἰνεσιν». Καὶ ἡ «εὐχὴ ἐπὶ τῆς μετάξης ἦτοι σηρικῆς πλοκῆς» λέγει ὡραιοτάτα: «Εὐλόγησον καὶ τὸν σκώληκα τοῦτον τῆς μετάξης... Ναί, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, δεόμεθά σου, ἵνα ἐπιβλέψῃς ἐπὶ τὸν σκώληκα τοῦτον τῆς μετάξης, τὸν ποιοῦντα τοιαύτην θαυμαστὴν καὶ ἐξαίρετον ἐργασίαν... Δὸς τοῖς ἐργαζομένοις αὐτόν, ἵνα μὴ μάτην κοπιῶσιν...». Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ «εὐχὴ εἰς τὸ εὐλογῆσαι τυρόν». Εἰς τὴν «ἀκολουθίαν ἐπὶ τῇ θεμελιώσει παντὸς κτίσματος» δεόμεθα τοῦ Κυρίου «ὕπὲρ τοῦ ἐδρασθῆναι τὸ ἔργον τοῦτο ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως καὶ ἐπὶ τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός». Ἐν τῇ ὡραίᾳ «ἀκολουθίᾳ ἐπὶ ἐγκαινίοις ἀρδευτικῶν ἔργων» ὁ ἱερεὺς εὐχεται χαρακτηριστικῶς: «Ἐπάκουσον ἡμῶν, Κύριε, καὶ ὡς ὑετὸν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ κατάπεμψον ἡμῖν τὴν εὐλογίαν σου... Συναχθήτω τὰ ὕδατα ταῦτα εἰς συναγωγὴν μίαν. Ὑδατα μὲν εἰς ἀπώλειαν ἄχρι τῆς σήμερον ἐγένοντο, ὕδατα δὲ εἰς εὐημερίαν τοῦ λαοῦ σου εἰς τὸν ἐπιόντα χρόνον ἔσονται. Τότε δὴ χαρήσεται τὰ πεδία καὶ πιανθήσονται αἱ ἔρημοι καὶ πᾶν ὄρος ἔσται εἰς ὁδὸν καὶ πᾶσα τρίβος εἰς βόσκημα καὶ ἡ πετρώδης εἰς ἔλη ὑδάτων καὶ ἡ διψῶσα γῆ ἐν ὑδραγωγοῖς· καὶ ἀναβήσεται εἰς τὴν ἄνυδρον κέδρος καὶ πύξος καὶ μυρσίνη καὶ κυπάρισσος καὶ λεύκη· καὶ ἀγαλλιάσονται οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἐνδεεῖς, καὶ συστήσουσι πόλεις κατοικεσίας καὶ σπεροῦσιν ἀγροὺς καὶ φυτεύσουσιν ἀμπελώνας καὶ ἔσται τοῦ ἐλέους σου, Κύριε, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ». Ὡστε κατὰ τὴν εὐχὴν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας μας ἡ ἐπιτυχία τῶν ἔργων τοῦ ὕλικου καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἐκδήλωσις τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ. Ἀξία προσοχῆς εἶναι καὶ ἡ «ἀκολουθία ἐπὶ ἐγκαινίοις πλοίου», εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἱερεὺς λέγει: «Σέ, Κύριε, δοξάζομεν, τὸν παντοκράτορα καὶ παντεχνίτην δημιουργόν... Τί ὅτι καλὰ λίαν τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου ἡ σὴ ἀριστοτέχνις παντεχνία ἐθεάσατο, ἀλλ' ἢ ὅτι ταῦτα ἡ σὴ πατρικὴ ἀγαθότης τῷ βίῳ ἡμῶν ὑπηρετεῖν διετάξατο; Ἐπλάσας γὰρ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἔθηκας

αὐτὸν ὡς βασιλέα τῆς κτίσεως καὶ ἔδωκας ἡμῖν σοφίαν καὶ ἐδίδαξας ἡμᾶς ἐπιστήμας καὶ τέχνας, ἵνα διὰ τούτων κατακυριεύσωμεν τῆς γῆς... Καλὰ λίαν τὰ τῆς γῆς ἀγαθὰ, ὅτι διὰ τούτων ἡ τοῦ σώματος ζωὴ συντηρεῖται καὶ προάγεται... Ὁ τοῦ παντὸς κυβερνήτης ἐλθέ μεθ' ἡμῶν διὰ Ἰησοῦ τοῦ Σωτῆρος καὶ γενοῦ τῆς νηὸς ταύτης κυβερνήτης καὶ οἰακιστῆς, καὶ τῶν μελλόντων πλέειν ἐν αὐτῇ συμπλωτὴρ καὶ προστάτης... Οὗτος ὁ φιλόανθρωπος Σωτὴρ ἡμῶν καὶ τὸ νεοπαγὲς τοῦτο πλοῖον εὐλογῆσαι, ὅσα αὐτοῦ ἐστὶν ἐν τῇ πρῶρᾳ καὶ ἐν τῇ πρύμνῃ καὶ ἐν τῷ κύτει, τὴν τρόπιν καὶ τὸ πηδάλιον, τὰς μηχανὰς καὶ τὰς ἑλικας, τὰς ἀρμογὰς καὶ τὰ ὑποζώματα, τὰ καταστρώματα καὶ τοὺς ἰστούς καὶ ταῦτα πάντα ἀσινῇ τε καὶ ἀρραγῇ διατηρῆσαι...». Ἡ εὐχὴ αὕτη ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία παρακολουθεῖ μετὰ στοργῆς ἀκόμῃ καὶ τὰς πλέον λεπτεπιλέπτους πτυχὰς καὶ ἐκφάνσεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ.

3. Αἱ νεώτεραι τεχνικαὶ πρόοδοι ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς σκοπιᾶς.

Τὰ ἐν τῇ προηγουμένη παραγράφῳ λεχθέντα πείθουν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν διάκειται κατ' ἀρχὴν ἐχθρικῶς πρὸς τὸν ὕλικόν καὶ τεχνικὸν πολιτισμόν. Ἀναγνωρίζει τοῦτον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι οὗτος ἐξυπηρετεῖ τὰς ὕλικὰς καὶ πνευματικὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων καὶ συνοδεύεται ὑπὸ ἀναλόγου καλλιιεργείας καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι τὰ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ ἀσκοῦν τεραστίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ συχνάκις εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγήσουν αὐτοὺς εἰς τὴν νέκρωσιν τῶν πνευματικῶν τάσεων, τὴν ὑπερηφάνειαν, τὸν ἐγωισμόν, τὴν σαρκολατρείαν, τὴν ἀδικίαν, τὴν ἀσπλαγχνίαν.

Ἀναμφιβόλως ἡ τεχνικὴ πρόοδος παρέχει εὐεργεσίας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. «Αἱ διάφοροι τεχνικαὶ ἐπιτεύξεις ἔσωσαν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ πολλὸν μόχθον καὶ ἰδρώτα. Κατὰ κάποιον ἀπολογισμόν, ποὺ ἐγένεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν πρὸ τοῦ πολέμου, εὐρέθη, ὅτι ἡ διὰ συγχρόνων τεχνικῶν μέσων ἐξυπηρέτησις μιᾶς μέσης ἀγγλι-

κῆς οἰκογενείας ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν χρήσιμον ἐνέργειαν τεσσαράκοντα δούλων τῆς ἀρχαιότητος. Ἐνα μηχανικὸ φτυάρι σήμερον κάμνει τὴν ἐργασίαν ἑκατοντάδων ἐργατῶν»¹.

Ἐπειτα ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς ὑποβοηθεῖ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ιδέας τῆς «δημοκρατίας, μὲ τὴν εὐρύτερη φυσικὰ ἔννοια τοῦ ὅρου... Τῆς δημοκρατίας στὴν πλατειά, τὴν ἀληθινή, τὴν πνευματικὴ ἔννοια χαρακτηριστικὸ οὐσιῶδες εἶναι ἡ προσπάθεια, ὅσο μπορεῖ πιὸ πλατεῖες μᾶζες νὰ μετέχουν σὲ ὅσο μπορεῖ μεγαλύτερο βαθμὸ στὰ ἀγαθὰ πού χρειάζονται γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς... Ἡ τεχνικὴ πρόοδος προσφέρει τὰ φθηνὰ ἀγαθὰ, πού εἶναι προσιτὰ στίς πλατεῖες μᾶζες πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε»². Ὅλοι σήμερον χρησιμοποιοῦν τὰ μέσα συγκοινωνίας. Ἀς προσθέσωμεν τὴν κοινὴν καὶ ὄχι κυβερνητικὴν μόνον, ὅπως ἄλλοτε, χρῆσιν τῶν ταχυδρομείων, τῶν τηλεγράφων, τῶν τηλεφώνων. Ἐπειτα ἡ τεχνικὴ πρόοδος δημιουργεῖ τὴν ἄνεσιν τοῦ βίου, τὸ «κομφόρ». Καὶ τὸ «κομφόρ» ἐκτοπίζει τὴν πολυτέλειαν. «Σήμερα τὴν πολυτέλεια ἐκτοπίζει ἡ ἠλεκτρικὴ κουζίνα, τὸ ἠλεκτρικὸ πλυντήριο, ἡ ἠλεκτρικὴ σκούπα. Ὅλα αὐτὰ διευκολύνουν τὴν ζωὴ τῆς νοικοκυρᾶς, τὴν κάνουν χαρούμενη, ἀξιοπρεπῆ»³. Ἐπειτα μὲ τὰς νεωτέρας τεχνικὰς προόδους «τὸ σπίτι γίνεται πιὸ πολὺ ἐλκυστικὸ καὶ γιὰ τὸν ἄνδρα. Τοῦ προσφέρει ὄχι πολυτέλειες, ἀλλὰ ἀνέσεις, πού ξεκουράζουν καὶ καθιστοῦν περιττὸ τὸ καφενεῖο»⁴. Τοῦ προσφέρει τὸ ραδιόφωνον, τὸ βιβλίον κ.λ.π. Καὶ αὐτὸ εἶναι «ἄλλη ἀκόμη δημοκρατικὴ δημιουργία τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ: Ἡ εὐκολία γιὰ τὴν διάδοσιν τῶν γνώσεων. Τὸ φθινὸ βιβλίον πού κάνει προσιτὸ καὶ στὸν ἐπαίτη ὅ,τι ἄλλοτε, στὴν ἐποχὴ τῶν χειρογράφων, μόνον οἱ ἡγεμόνες μποροῦσαν νᾶχουν. Τυπογραφία, φωτογραφία καὶ ραδιόφωνο κάνουν στὰ εὐρύτατα στρώματα προσιτὴ τὴν καλλιέργεια, πού δίνουν τὰ γράμματα κι' οἱ τέχνες. Κι' αὐτὸ δὲν εἶναι βέβαια μόνον «τεχνικὴ» πρόοδος. Εἶναι, σ' ὅλη τὴν κυριολεξία, πολιτι-

1. Σ. Ἀγουρίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 221.

2. Π. Μελίτη, Ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς, περ. «Ἀκτῖνες», ἔτος 1956, σελ. 242-243.

3. Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 243.

4. Αὐτόθι.

σμός!»¹. Διὰ τοῦ ραδιοφώνου καὶ τῶν ἄλλων ἀναπαραγωγικῶν τοῦ ἤχου μέσων «ἤμπορεῖ σήμερον καὶ εἰς τὸ πτωχότερον σπίτι νὰ ἀκούεται μουσική, τὴν ὁποίαν πρὸ 50 μόλις ἐτῶν ἀπελάμβανε μικρὰ μόνον τάξις ἀνθρώπων»². Γενικῶς ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἀποτελεῖ σπουδαῖον ὄργανον διὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἰδεῶν³. Τὰ ταχύτατα μέσα συγκοινωνίας ἐξ ἄλλου ἐνώνουν ὅλον ἐν καὶ περισσό-
τερον τὸν κόσμον εἰς μίαν οἰκογένειαν⁴. Αἱ ἀνέσεις «ἀπλώνουν τὴν ἐξωτερικὴν κοινωνικότητα, τὴν πολιτισμένη ἐμφάνισι στὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων, τὴν γνωριμία τῶν λαῶν μὲ τὸν τουρισμό, τὴν ἀνθρωπιά»⁵.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀπαριθμήσῃ τις ὅλας τὰς εὐλογίας, αἱ ὁποῖαι ἀπορρέουν διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς ἐν γένει τεχνικῆς προόδου. Βλέπει τις πράγματι σαφῶς εἰς τὰ νεώτερα τεχνικὰ ἐπιτεύγματα τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἀρχικῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ: «Καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς». Ὡστε συμφώνως πρὸς τὸ ἐν τῇ προηγουμένῃ παραγράφῳ παρουσιασθὲν πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας οὐδεὶς πρέπει νὰ ἔχῃ ἀντίρρηση διὰ τὰς τοιαύτας τεχνικὰς ἐξελίξεις.

Ἡ τεχνικὴ λοιπὸν πρόοδος αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν οὐδόλως εἶναι κακὴ ἢ ἀπορριπτέα. Ὁ Ρουσώ καὶ ὁ Τολστόη ὅμως εἶχον τὴν ἀντίθετον ἄποψιν, φρονοῦντες ὅτι ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς διαφθείρει τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἄποψις των δὲν εἶναι ὀρθή. Δὲν εὐθύνεται ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς διὰ τὴν κρίσιν, τὴν ὁποίαν διέρχεται σήμερον ἡ ἀνθρωπότης, ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων κακὴ χρῆσις καὶ ἀντιμετώπισις αὐτοῦ. Ἡ σύγχρονος ἀνθρωπότης προσεκολλήθη μονομερῶς εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ ὕλικου καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐλησμόνησε τὰς ἀνωτέρας πνευματικὰς ἀξίας καὶ τοιοῦτοτρόπως ὠδηγήθη, ὥς μὴ ὠφελε, «σὲ ἓνα δράμα χωρὶς λύσι, ὀλότελα ἄγνωστο στίς γενεὰς ἄλλων ἐποχῶν. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος μὲ τὰ τόσα μέσα παρουσιάζεται πιὸ δυστυχισμένος ἀπὸ τοὺς προγόνους του. Τὸ μαρτύ-

1. Αὐτόθι.

2. Σ. Ἀγουρίδου, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 221.

3. Π. Μελίτη, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 242.

4. Σ. Ἀγουρίδου, ἐνθ' ἀνωτ.

5. Π. Μελίτη, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 243.

ριό του μοιάζει με τὸ μαρτύριο τοῦ Ταντάλου. Μέσα σ' ἓνα πλῆθος ἀπὸ θετικὲς κατακτήσεις καὶ νίκες ἐπάνω στὶς φυσικὲς δυνάμεις βρίσκεται στὴν ἐσχάτη ψυχικὴ καὶ σωματικὴ ἀπαθλίωσι. Νικητὴς τῆς φύσεως ὁ ἄνθρωπος τῶν καιρῶν μας αἰσθάνεται τὸ ἑαυτοῦ του δούλο. Δοῦλο τῆς μηχανῆς, δούλο τῆς τεχνικῆς.. Δοῦλο ἀκριβῶς τῶν ὀπλῶν, ποὺ τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ φθάσῃ ὡς τὴ νίκη του...»¹. Δι' αὐτὸ δυστυχῶς καὶ αὐτὴ ἡ ἐκπαίδευσις προσανατολίζεται μονομερῶς πρὸς τὰς τεχνικὰς προόδους. «Αἱ ποικίλαι ἀριθμομηχαναί, τὰ ραντάρ, ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια, οἱ σπούτνικ κ.λ.π. διεγείρουν τὴν κατάπληξιν τοῦ μέσου ἀνθρώπου καὶ τοῦ δημιουργοῦν ἓνα αἰσθημα εὐλαβείας πρὸς τὴν μηχανήν. Ἔτσι ἡ τεχνικὴ πρόοδος καταντᾷ ἓνα εἶδος θρησκείας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀναμένεται ἡ λύτρωσις καὶ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος»². Ἐπὶ πλέον ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς ἔγινε στήριγμα τοῦ πρακτικοῦ ὕλισμοῦ, ὁ ὁποῖος σημαίνει τὸν θάνατον τοῦ ἀνωτέρου πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Μέσα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ ὕλισμοῦ αὐτοῦ ἐδημιουργήθη ἡ ὕλιστικὴ μορφή τῆς «κεφαλαιοκρατίας», ἡ ἐξαθλίωσις τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἡ ἐπιδείνωσις τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος διὰ τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ «ὀρίου λιμοκτονίας» καὶ τοῦ νόμου τῆς ζητήσεως καὶ τῆς προσφορᾶς, ἡ αὔξησις τοῦ αὐτοματισμοῦ καὶ ἡ ἐξαφάνισις τῆς πρωτοβουλίας, ἡ δυνατότης τῆς ταχείας διαδόσεως τῶν ἀρνητικῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἐκφυλιστικῶν μέσων καὶ τρόπων ψυχαγωγίας, ἡ ὑπερπαραγωγή καὶ ἡ ἀνεργία, ἡ ἐγωϊστικὴ ἀπόλαυσις τῶν ὕλικῶν ἀγαθῶν, ἡ περιφρόνησις τῶν πασχόντων, ἡ ἀπειλὴ ἑνὸς ἐξοντωτικοῦ πολέμου κ.ο.κ. Οὕτω κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας δὲν ἴσχυσεν ὁ κανὼν «ἡ τεχνικὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον», ἀλλὰ ὁ ἀντίθετος: «ὁ ἄνθρωπος διὰ τὴν τεχνικὴν». Καὶ δι' αὐτὸ δὲν εὐθύνεται ἡ τεχνικὴ, ἀλλὰ τὸ ἀσθενὲς ἀνθρώπινον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον προσδιώρισε τὴν ἐφαρμογὴν της. Οὕτως ἡ τεχνικὴ, μακρὰν τοῦ ἐλέγχου τῶν ἀνωτέρων πνευματικῶν ἀξιῶν,

1. Δ. Πυργιώτης, *Γιατὶ περνᾷ κρίσις ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς*, περ. «Ἀκτίνες», ἔτος 1948, σελ. 83.

2. Σ. Ἀγουρίδου, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 222.

ὡς «χείμαρρος ἀδέσμευτος, χωρὶς φράγματα καὶ στερεὴ βάσι, ἐρημώνει τίς περιοχὴς, πού θὰ ἔπρεπε νὰ κάνη εὐφορες»¹.

Ἐκ πάντων τούτων γίνεται φανερόν, ὅτι τόσον αἱ ὠφέλειαι, ὅσον καὶ αἱ βλάβαι ἐκ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι πραγματικότης. Τὸ πρόβλημα εἶναι, ἐὰν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀξιοποίησις τῶν ὠφελημάτων καὶ νὰ περιορισθοῦν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον αἱ ζημίαι. Καὶ ἡ λύσις τοῦ προβλήματος εὐρίσκεται εἰς τὸν πνευματικὸν πολιτισμόν. Αὐτὸς πρέπει νὰ τονωθῇ, νὰ ἐνισχυθῇ, διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἱεραρχία καὶ νὰ εἶναι ὄργανον καὶ ὄχι δεσπότης καὶ τύραννος ὁ τεχνικὸς πολιτισμός. «Τὸ δράμα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ὅτι καλπάζει, ὅτι πετᾷ στοὺς αἰθέρες ὁ τεχνικὸς πολιτισμός. Τὸ δράμα εἶναι ὅτι δὲν τὸν ἀκολουθεῖ τοῦλάχιστον, ἀφοῦ δὲν προηγεῖται, ὁ πνευματικὸς πολιτισμός. Τὸ δράμα δὲν εἶναι τὸ ἀεροπλάνο, πού ἔχει ὁ πρῶτος. Τὸ δράμα εἶναι ἡ χελώνα, πού τοῦ ἀντιτάσσει ὁ δεύτερος. Δὲν τίθεται ζήτημα νὰ διατάξωμε τὸν τεχνικὸν πολιτισμὸν νὰ σταματήσῃ. Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ τονώσωμε τὸν πνευματικὸν μας πολιτισμόν, ὥστε νὰ προφθάσῃ τὴν τεχνικὴν πρόοδον»². Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁμοίως αὐτό, θὰ πρέπει προηγουμένως νὰ ὁλοκληρωθῇ ἡ στροφή καὶ ἡ ἀνακαίνισις τῆς πίστεώς μας πρὸς τὴν ἀληθῆ δύναμιν καὶ ἀξίαν μας: τὸ πνεῦμα. Καὶ τὸ πνεῦμα, ὄχι ὡς κενὴ λέξις ἢ ἰδέα, ἀλλ' ὡς ἐνεργὸς δύναμις, εὐρίσκεται μόνον ἐντὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Μόνον οἱ ἐν Χριστῷ «καινοὶ ἄνθρωποι» θὰ δυνηθοῦν νὰ νικήσουν τὰς φοβερὰς δυνάμεις τῆς συγχρόνου τεχνικῆς καὶ νὰ καταστήσουν αὐτὰς πειθήνια ὀργανά των.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. Ἡ Ἐκκλησία καθαγιάζει τὰ ἔργα τοῦ ὕλικου καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, καταδικάζουσα μόνον τὴν ὀλεθρίαν ἀπολυτοποίησιν καὶ θεοποίησιν αὐτοῦ.

1. Δ. Πυργιώτη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 131.

2. Π. Μελίτη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 247.

4. Πρακτική ἐφαρμογή.

Πρέπει νὰ ἀγωνισθῶμεν, ὥστε καὶ τὰ ὑλικά ἢ τεχνικά ἀγαθὰ νὰ γίνουν ὄργανα καὶ μέσα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὸν χριστιανικὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ἀμαθείας ἡμῶν καὶ τοῦ πλησίον, ἐναντίον τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀπάτης, ἐναντίον τῆς ἀδικίας καὶ τοῦ μίσους, ἐναντίον τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, τοῦ διαβόλου, ἐναντίον τῆς διαφθορᾶς τῶν συνειδήσεων, ἐναντίον τοῦ θανάτου τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Ὡς τέχνα τῆς Ἀναστάσεως οἱ Χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ κηρύξουν τὴν μετάνοιαν ὅχι ὡς ἀναχώρησιν ἢ ἄρνησιν τοῦ ὑλικοῦ καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ' ὡς κατανίκησιν τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου ἐκεῖ, ὅπου ὑψώνουν ἀναιδέστερον τὴν κεφαλὴν ἢ ἁμαρτία καὶ ὁ θάνατος¹. Δι' αὐτὸ ἅς θέτῃμεν ὅρια εἰς τὰς ὑλικὰς ἀπαιτήσεις μας. Ἀς ἐνδιαφερώμεθα καὶ διὰ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τοῦ πλησίον μας. Ἀς μὴ σπαταλῶμεν ὅλον τὸν χρόνον μας εἰς τὰ φθαρτὰ καὶ μεταβαλλόμενα πράγματα, θησαυρίζοντες «θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς». Ἀς θησαυρίζωμεν «θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ». «Ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδιά ὑμῶν» (Ματθ. ζ', 19-21). Ὁ ὑλικὸς καὶ τεχνικὸς πολιτισμὸς μας κατ' ἐξοχὴν θὰ εἶναι ἡύλογημένος, ὅταν ἀνεγείρῃ σχολεῖα, ὅταν ἀπομάσῃ δάκρυα, ὅταν κτίζῃ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, ὅταν γίνεται ὄργανον ἱεραποστολικῶν σκοπῶν².

Μορφή διδασκαλίας.

Τὸ μάθημα δύναται νὰ διδασθῇ διαλογικῶς.

Ἐποπτικά μέσα.

Θεατρικαὶ παραστάσεις ἢ κινηματογραφικαὶ ταινίαι ἢ διαφανεῖαι θὰ ἠδύναντο νὰ δείξουν τὰ ἀποτελέσματα τῆς καλῆς καὶ τῆς κακῆς χρήσεως τοῦ ὑλικοῦ καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ.

1. Σ. Ἀγουρίδου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 266.

2. ΩΠ, σελ. 113.